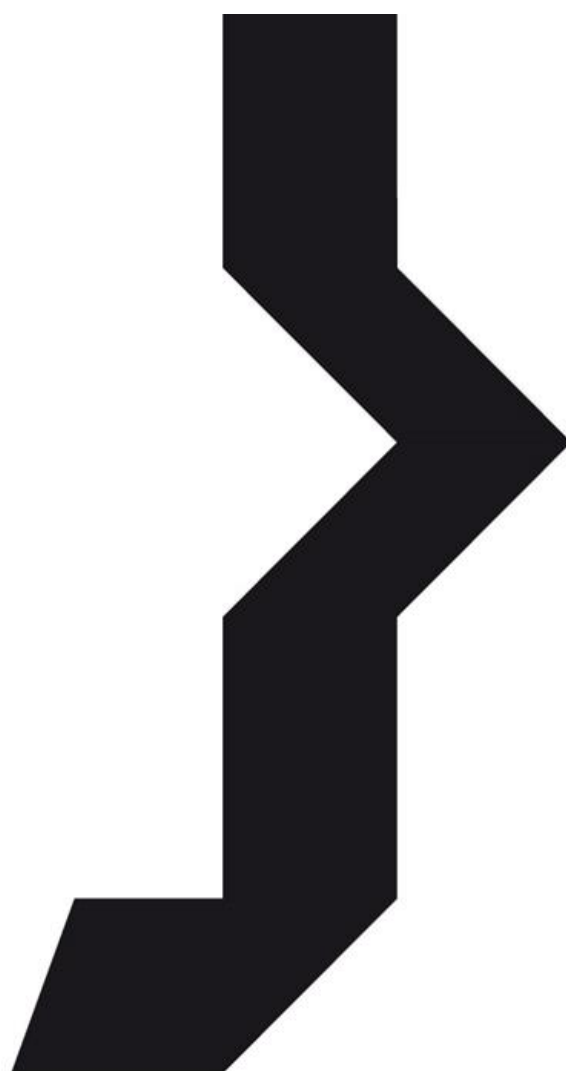

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

**průvodce předmětem pro studijní program
Sociální patologie a prevence**

Autor: Stanislava Hoferková

Úvod do studia předmětu (anotace)

Předmět navazuje na předmět Penitenciární pedagogika, ve kterém se studenti seznámili s penitenciární péčí v České republice. V tomto předmětu je pozornost věnována péči postpenitenciární – tedy péči o jedince propuštěného z vězeňského zařízení (zejména výkonu trestu odnětí svobody). Nejprve studenty seznamuje s negativními jevy, které se objevují ve vězeňských zařízeních včetně faktorů, které znesnadňují adaptaci na mimovězeňský život. Dále jsou představeny jednotlivé subjekty postpenitenciární péče, které tvoří systém. Pozornost je věnována také alternativním trestům, které jsou v současné době často využívanou alternativou k uvěznění, neboť nepředstavují takové zatížení jako výkon trestu odnětí svobody.

Obsah opory je rozčleněn do 8 studijních celků, které kopírují jednotlivá témata probíraná v rámci prezenční formy studia. Témata jsou konzultována také v kombinované formě studia v redukované podobě. Kontrolní otázky umožňují studentovi ověřit pochopení dané látky a odkazují na samostudium.

Tato studijní opora nenahrazuje studentovi učebnici či studijní text, přináší mu však základní orientaci v předmětu a v probíraných tématech, odkazuje na literaturu a další zdroje nezbytné při studiu předmětu.

Osnova předmětu

- 1 Důsledky uvěznění
- 2 Negativní jevy ve vězení
- 3 Postpenitenciární péče
- 4 Subjekty postpenitenciární péče
- 5 Probační a mediační služba
- 6 Retributivní a restorativní justice
- 7 Alternativní sankce v rámci restorativní justice
- 8 Vybrané alternativní sankce

Literatura

Základní literatura:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 stran. ISBN 978-80-7435-716-9.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Základní legislativa a dokumenty (v platném znění):

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

Rozšiřující literatura a zdroje:

DAVIDOVÁ, Ivana et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

FARRINGTON, Karen. *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2010, 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1.

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex, 2007. 148 s. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. ISBN 978-80-86795-48-5.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, ed. a DOUBRAVOVÁ, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VĚTROVEC, Vladislav et al. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. Komentované zákony. ISBN 80-86432-32-7.

Webové stránky sekce sociálních kurátorů <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/>

Webové stránky Probační a mediační služby: <https://www.pmscr.cz/>

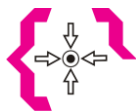
Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Požadavky na ukončení předmětu

- úspěšné vykonání zápočtového testu: 20 otevřených otázek (úspěšnost min. 60%), který prověří osvojení si problematiky postpenitenciární péče včetně orientace v platné legislativě.

Význam ikon v textu

Cíle

na počátku každé kapitoly konkretizují výukový cíl kapitoly.

Časová náročnost

udává, kolik času zpravidla potřebuje student k prostudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

jsou soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

obsahuje doplňující, upřesňující nebo méně důležité informace.

Kontrolní otázky

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

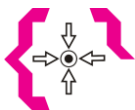
Literatura

je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	Důsledky uvěznění.....	7
2	Negativní jevy ve vězení.....	12
3	Postpenitenciární péče.....	16
4	Subjekty postpenitenciární péče.....	20
5	Probační a mediační služba.....	27
6	Retributivní a restorativní justice.....	32
7	Alternativní sankce v rámci restorativní justice.....	37
8	Vybrané alternativní sankce.....	41

1 DŮSLEDKY UVĚZNĚNÍ

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Budete schopni charakterizovat uvěznění jako náročnou životní situaci.
- Dovedete uvést negativní důsledky uvěznění.
- Umíte charakterizovat sociální stigmatizaci v kontextu uvěznění.
- Budete znát možné reakce na uvěznění.
- Dokážete vyjmenovat a popsat obranné mechanismy, které se mohou vyskytnout jako reakce na uvěznění.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Náročná životní situace
- Negativní důsledky uvěznění
- Prizonizace
- Druhý život odsouzených
- Fixace
- Sociální stigmatizace
- Propuštění na svobodu jako šok
- Adaptace na vězeňské podmínky
- Realistické přizpůsobení
- Agresivně nepřátelské přizpůsobení
- Přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací
- Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí
- Přizpůsobení se únikem

- Obranné mechanismy
- Heteroagrese
- Autoagrese
- Únik
- Reaktivní psychické poruchy neurotické symptomatiky

Výkon trestu odnětí svobody je **náročnou životní situací**, která se dotýká nejen člověka samotného (především jeho psychiky), ale má vliv i na sociální okolí daného jedince, na jeho vztahy s rodinou, přáteli i ostatními členy společnosti.

Negativní důsledky uvěznění

Negativní důsledky, které se objevují ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění, jsou především:

- prizonizace a druhý život odsouzených (demoralizace jedince),
- negativní vlivy působící na odsouzeného vyvolávají otrlost, lhostejnost a podlézavost (účelovost),
- narušení osobnosti,
- neudržení sociálních vazeb, především s rodinou (častým problémem je i kvalita udržovaných vztahů),
- narušení schopnosti navazovat vztahy s opačným pohlavím (problémy v komunikaci i důvěrných vztazích),
- stres, frustrace, deprese, pocity beznaděje,
- nereálná očekávání,
- fixace na vězeňské známosti,
- šikana (ze strany spoluvězňů i personálu),
- sociální stigmatizace vinou pobytu ve vězení,
- narušení sebeovládání, samostatnosti, schopnosti rozhodovat se, ukázněnosti,
- změny v oblasti motivace a postojů,
- finanční problémy způsobené růstem zadluženosti,
- zkušenost s homosexuálním stykem,

- kontakt s drogami,
- ztráta bydliště a zaměstnání.

I **propuštění na svobodu představuje určitou zátěž**. Tato zátěž je tím větší, čím déle byl člověk uvězněn. Propuštěný může prožívat „křizi ze svobody“, která je jakýmsi traumatem z náhlé a dost zásadní změny prostředí.

Adaptace na vězeňské podmínky

Z poznatků z praxe rozlišujeme **pět základních typů adaptace na výkon trestu odnětí svobody**:

1. **Realistické přizpůsobení** – je u jedinců, kteří si vytyčili reálné cíle, kterých chtějí dosáhnout v průběhu výkonu trestu. Orientují se na podmíněčné propuštění, povolení opustit věznici, přerušeni výkonu trestu atd. Jedná se o nejlepší možnou adaptaci na vězeňské podmínky.
2. **Agresivně nepřátelské přizpůsobení** – agresivní způsob vyrovnávání se se zátěží. Toto chování se projevuje ironizováním, zesměšňováním, zastrašováním a fyzickým napadáním. Je namířeno na vězeňský personál i na ostatní odsouzené. Je spojeno se šikanou a vydíráním. Může vyústit až v těžké ublížení na zdraví či skončí smrtí napadeného.
3. **Přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací** – jedná se o překrytí obvyklých reakcí na výkon trestu (starosti, obavy) tím, že se odsouzený vychloubá svou dosavadní trestnou činností i tím, co spáchá po propuštění (hraje si na „velkého zločince“), a přitom si není jist sám sebou.
4. **Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí** – reakcí odsouzeného je obviňování někoho jiného za to, že se ocitl ve vězení. Jedná se o vyhýbání se odpovědnosti. Svalování viny na druhé se objevuje hojně u osob vykonávajících trest odnětí svobody za neplnění vyživovací povinnosti.
5. **Přizpůsobení se únikem** – jedná se nejčastěji o únik do denního snění, v krajních případech může končit až sebevraždou odsouzeného.

Obranné mechanismy

Obranné reakce na výkon trestu odnětí svobody jsou různé, ale v zásadě vycházejí ze dvou základních způsobů reagování jedince, z agrese a úniku. Ve vězeňském prostředí pak hovoříme nejčastěji o:

- **heteroagresi** – fyzická či verbální agrese vůči vězeňskému personálu i ostatním odsouzeným,
- **autoagresi** – především se jedná o sebepoškozování, sebeobviňování, hladovku, pokus o sebevraždu,
- **únik ze zátěžové situace** – může se jednat o pokus o útěk či únik do samoty, fantazie, nemoci,
- **vývoj reaktivních psychických poruch neurotické symptomatiky** – při selhání adaptačních mechanismů se objevují neurotické symptomy (nespavost, bušení srdce, únava apod.).

Kontrolní otázky

1. Zopakujte z předchozích předmětů, co označuje náročná životní situace.
2. Vyjmenujte některé negativní důsledky uvěznění. Faktory roztříd'te na osobní, rodinné a společenské.
3. Vysvětlete sociální stigmatizaci, uveďte na příkladu.
4. Zamyslete se nad tím, proč je propuštění také považováno za náročnou životní situaci.
5. Jak se může jedinec adaptovat na vězeňské podmínky?
6. Vysvětlete označení obranné mechanismy. Uveďte, jaké OM se mohou vyskytnout ve vězení.

Literatura

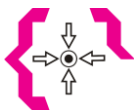
ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. Kapitoly z penologie II. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

FARRINGTON, Karen. Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

2 NEGATIVNÍ JEVY VE VĚZENÍ

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Budete schopni charakterizovat označení negativní jevy ve vězení.
- Dokážete vyjmenovat, jaké negativní jevy se ve vězení vyskytují.
- Dokážete popsat problematiku sebepoškozování.
- Budete schopni popsat problematiku zneužívání návykových látek.
- Porozumíte označení náhradní sexuální uspokojení a budete schopni ho uvést do kontextu uvěznění.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Negativní jevy
- Rizika
- Mimořádná událost
- Sebepoškozování
- Návykové látky
- Zneužívání léků
- Náhradní sexuální uspokojení
- Znásilnění

Negativní jevy ve věznicích

V prostředí věznic se můžeme u odsouzených setkat s tzv. **negativními jevy**, které jsou vyústěním adaptace na vězeňské podmínky. Pod pojmem negativní jevy rozumíme činnosti, které jakýmkoliv způsobem znesnadňují či znemožňují penitenciární působení a naplňování účelu výkonu trestu. V souvislosti s touto problematikou může každý vězeň představovat řadu rizik. Mezi ně patří **riziko ve vztahu ke společnosti** (recidiva trestné činnosti), **riziko spojené s pobytem ve vězení** (nebezpečnost vězně) a **rizika vyplývající z programů zacházení**.

Často v rámci negativních jevů mluvíme o agresi, volním odmítání stravy, náhradním sexuálním uspokojování, užívání drog, držení nepovolených předmětů a vzpourách. Řadíme sem i prizonizaci a druhý život odsouzených. Většinu uvedených negativních jevů označujeme v praxi jako tzv. **mimořádné události** (útěk ze střežených věznic, odchod z nestřežených věznic, zneužití volného pohybu na nestřeženém pracovišti a při opuštění věznice, nevrácení se z přerušení výkonu trestu, úmrtí vězňů, sebevraždy, hladovky, hromadné nepokoje a napadení příslušníka či občanského zaměstnance), které podléhají hlásné službě a statistiku těchto událostí nalezneme v ročenkách VS ČR.

Sebepoškozování

Sebepoškozování mívá celou řadu příčin: může sloužit jako prostředek k uvolňování tenze, upoutání pozornosti, jako patologický náhradní zdroj chybějící stimulace, někdy bývá signálem poruchy osobnosti, ale může být i radikálním pokusem, jak dosáhnout požadavků.

Můžeme se setkat s řadou autoagresivních projevů: pořezání na rozličných místech těla (především na ruku, krku, břichu), polykání cizích těles (často za účelem pobytu v nemocničním zařízení; polykají se lžice, sklo, hřebíky, tzv. kotvičky...), předávkování léky či drogami, vypití jedovatých tekutin (fridex, monočlánky, barvy), úmyslné způsobování hnisavých zánětů (píchání různých látek pod kůži – mýdlo, tuha), strangulace, popálení, opaření. V praxi jsme se setkaly s případem, kdy si odsouzený dokonce sám za použití holicího strojku a propisky provedl tracheotomii (dle jeho sdělení nemohl dýchat; účelem však bylo dostat se do nemocničního zařízení).

Poznámka

*Zvláštním případem sebepoškození jsou **hladovky**. Pokud vězeň oznámí jakémukoliv zaměstnanci hladovku, jsou konána potřebná opatření na ochranu jeho zdraví (lékařská prohlídka, pohovor s psychologem) a zároveň se informuje vedení věznice a státní zástupce pověřený dozorem nad výkonem trestu. Vězeň je pak v pravidelných intervalech kontrolován a je sledován jeho psychický a fyzický stav. Ročně je dle údajů VS ČR hlášeno kolem šestnácti odsouzených, kteří vyhlásí volní odmítání stravy. Ojedinelé jsou případy hromadně vyhlášených hladovek.*

Návykové látky

Další oblastí je problematika **užívání návykových látek** ve věznicích. Řada odsouzených ve vězení drogy užívá z důvodu zvýšeného napětí se snahou o únik ze situace (obranný mechanismus). Samozřejmě jsou tu i osoby, které jsou pravidelnými uživateli návykových látek.

Problematickou oblastí je i **zneužívání léků**. Léky jsou ve věznicích dobře dostupné, a to především tam, kde se umísťují odsouzení trvale pracovní nezařaditelní.

Náhradní sexuální uspokojení

Znásilnění či vynucování určitých sexuálních praktik je v nekriminální praxi dost tabuizované, natož pak ve vězeňských zařízeních. Zaměstnanci se o znásilnění či jiné formě sexuálního zneužívání dozvědí často až od ostatních odsouzených, v rámci jiného kázeňského přestupku či trestného činu, který je jen následkem takového jednání (rvačka, napadení, sebepoškození, pokus o sebevraždu...).

Poznámka

Podle různých výzkumů a odborných prací se k homosexuálnímu chování přiznalo 35 – 38 % trestanců. Čísla se výrazně liší dle typů věznic, délky trestů apod. Většina homosexuálních aktivit probíhá bez přítomnosti vzájemné citové vazby. Nejčastějšími způsoby uspokojování jsou autoerotika, manuální stimulace genitálií, orální stimulace genitálií, felace a anální koitus. Vzhledem k uvedeným skutečnostem je třeba zásadně odlišovat vynucované či násilné projevy homosexuální aktivity od dobrovolných (vzájemně oboustranných). (Černíková a kol., 200

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte označení negativní jevy ve vězení.
2. Vyjmenujte, jaké negativní jevy se mohou ve vězení vyskytnout.
3. Zamyslete se, jak lze negativní jevy ve vězení eliminovat.
4. Vysvětlete označení mimořádné události.
5. Uveďte možné důvody sebepoškozování ve vězení.
6. Zamyslete se, jakým způsobem se do vězení mohou dostávat nepovolené věci včetně drog.

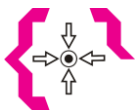
Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

FARRINGTON, Karen. *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

3 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Dokážete charakterizovat postpenitenciární péči.
- Seznámíte se s užším a širším pojetím.
- Budete schopni definovat kontinuální postpenitenciární péči.
- Budete schopni vymezit cíl postpenitenciární péče.
- Dokážete objasnit důvody potřebnosti.
- Umíte rozdělit péči na dobrovolnou a nedobrovolnou.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Postpenitenciární péče
- Užší pojetí a širší pojetí
- Kontinuální péče
- Cíl postpenitenciární péče
- Reintegrace
- Důvody potřebnosti
- Recidiva
- Krize prvních dnů na svobodě
- Nálepka „kriminálního“
- Dobrovolná a nedobrovolná postpenitenciární péče

Charakteristika a pojetí

V centru zájmu penologie nestojí odsouzený pouze ve fázi penitenciární (tedy odsouzený vykonávající trest v příslušné věznicí), ale také ve fázi postpenitenciární – po výkonu trestu odnětí svobody.

Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou.

Postpenitenciární péče je v odborné literatuře vymezována nejednotně. Autoři pracují s užším, širším pojetím nebo s tzv. kontinuální péčí.

1. V užším smyslu: péče je poskytována jen odsouzeným po VTOS a na základě dobrovolnosti, mimo zařízení věznic, ve formě sociální péče a sociální pomoci.
2. V širším smyslu: péče po výkonu trestu odnětí svobody nejen na základě dobrovolnosti, má i formu nuceného – povinného dohledu (kontroly).
3. V nejširším pojetí: péče poskytována na bázi dobrovolnosti, bezplatně, všem pachatelům (i mimo trestu odnětí svobody); raná pomoc – pomoc v momentu konfliktu se zákonem v přípravném trestním řízení = **kontinuální sociální péče**. Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (ve vazbě či na svobodě), včetně soudního řízení i ve výkonu trestu.

Cíl postpenitenciární péče

Základním cílem postpenitenciární péče je **reintegrace** člověka, tedy integrace, začlenění člověka do skupiny, ze které se vyřadil spácháním trestné činnosti (cílem je nalezení ubytování, zaměstnání, obnovení vztahů s rodinou, blízkými apod.). Reintegrace je úspěšnější zejména u těchto skupin osob:

- mladí lidé,
- prvotrestaní bez poruch chování v anamnéze,
- po krátkodobém trestu,
- s bohatšími a nenarušenými sociálními vazbami (rodina, přátelé),
- s pevnými a kvalitními pracovními návyky,
- dobře motivovaní.

Důvody potřeby

Můžeme sem zařadit např.:

- cíle penitenciárního procesu nebyly zcela dosaženy nebo nejsou ustáleny a propuštěný potřebuje odbornou pomoc při adaptaci na podmínky života ve společnosti,
- první dny po propuštění je jakoby „v rekonvalescenci“ a může snadno podlehnout negativním vlivům (*recidiva nastává nejčastěji do jednoho roku po propuštění*),
- prožívaná *krize prvních dnů na svobodě*, bezradnost při řešení běžných situací, obavy, úzkost, nevhodné sociální chování,
- nálepka „kriminálního“,
- důsledky prizonizace (např. nutnost svobodného rozhodování se o splnění povinností, např. vstát do práce),
- pocity sociální vykořeněnosti,
- absence, problémy s obnovením partnerských vztahů,
- obnovení rodičovské role,
- nutnost splácet dluhy a škody z trestné činnosti,
- „vábení“ nevhodných přátel či osob z výkonu trestu odnětí svobody,
- riziko relapsu zneužívání návykových látek, patologického hráčství,
- problémy s obnovením pracovních návyků.

Postpenitenciární péče může být:

- A. **dobrovolná** (kurátor, neziskové organizace)
- B. **nedobrovolná**, nařízená (parole)

Mezi nejpotřebnější služby, které jsou propuštěným vyžadovány, patří:

- podpora při zprostředkování bydlení,
- poskytnutí základního finančního zabezpečení,
- orientace při hledání zaměstnání,
- pomoc při začleňování do sociálního prostředí,
- odborné sociálně-právní poradenství.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte penitenciární a postpenitenciární péči.
2. Objasněte užší a širší pojetí postpenitenciární péče.
3. Objasněte kontinuální postpenitenciární péči.
4. Jaké jsou cíle postpenitenciární péče?
5. Z jakých důvodů je potřebná postpenitenciární péče?
6. Jaké služby nejčastěji vyžadují propuštění jedinci?

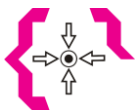

Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

4 SUBJEKTY POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Budete schopni vyjmenovat subjekty postpenitenciární péče a rozdělit je podle toho, zda se jedná o subjekty státní nebo nestátní.
- Dokážete popsat roli sociálního pracovníka VS ČR v postpenitenciární péči.
- Dokážete charakterizovat kurátora pro dospělé.
- Budete schopni objasnit, jaké služby poskytují propuštěným nestátní neziskové organizace.
- Budete znát konkrétní neziskové organizace, které poskytují služby postpenitenciární péče.

Časová náročnost

4 hodiny

Pojmy k osvojení

- Subjekty systému postpenitenciární péče
- Sociální pracovník VS ČR
- Výstupní oddíl
- Kurátor pro dospělé
- Nestátní subjekty
- Materiální pomoc
- ADRA
- Český červený kříž
- Poradenská pomoc
- Telefonická krizová intervence
- Komunitní centra

- Terénní programy
- Sociální péče
- Azylové domy
- Noclehárny
- Armáda spásy
- Sdružení Naděje

Subjekty systému postpenitenciární péče

Do systému postpenitenciární péče můžeme zařadit:

- A. subjekty, které působí na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody,
- B. vnější subjekty, jako je kurátor pro dospělé,
- C. Probační a mediační služba České republiky,
- D. četné nestátní neziskové organizace.

Sociální pracovník Vězeňské služby

Sociální pracovník je odborný zaměstnanec Vězeňské služby ČR a jeho úkolem je pomáhat obviněnému nebo odsouzenému při udržení či obnovení sociálních vztahů k nejbližším, napomáhá řešit jeho sociální situaci.

Ve **výstupním oddíle** se konkretizují činnosti, úkoly pro reintegraci do běžného života:

- získává a ověřuje informace a poznatky, které jsou důležité pro vypracování sociální anamnézy (sociální rodinná situace, sociální vztahy v rodině, dosažené vzdělání, profesní příprava, sociální vztahy v širším sociálním prostředí, sociální vyzrállost, styl výchovy, způsob řešení náročných životních situací, obvyklé situace sociálního selhání apod.),
- zjišťuje podmínky a faktory, které ovlivnily sociální vývoj obviněného nebo odsouzeného (pobyt v dětském domově, výchovném ústavu apod.),
- spolupracuje s rodinou, hledá podněty k pozitivní změně chování,

- kooperuje se sociálním kurátorem a společenskými organizacemi za účelem sociální intervence do prostředí, do kterého bude přicházet po propuštění z výkonu trestu, podílí se na hledání zaměstnání a ubytování,
- zprostředkovává první kontakt obviněného nebo odsouzeného se sociálním kurátorem,
- vytváří předpoklady pro navázání příznivých sociálních kontaktů a vztahů s určitým společenstvím – zájmovým, charitativním,
- podněcuje jedince k pozitivnímu rozvíjení sociálních dovedností.

Kurátor pro dospělé

Kurátoři pro dospělé (sociální kurátoři) pracují na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, kde kromě přímé práce s osobami ohroženými sociálním vyloučením zajišťují koordinační činnosti v oblasti sociálních služeb určených pro tuto cílovou skupinu.

Mezi právní předpisy, které v současné době vymezují práci sociálního kurátora, patří zejména zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a další.

Kurátor poskytuje služby zejména:

- občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody,
- občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, popř. jim byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, a kteří tuto pomoc potřebují k překonání nepříznivých sociálních dopadů,
- občanům závislým na alkoholu nebo jiných omamných a psychotropních látkách; kteří sociální pomoc potřebují v řešení sociálních situací,
- občanům žijícím nedůstojným způsobem života,
- občanům propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

Poznámka

Kazuistiky (Davidová et al., 2010, s. 62 - 72)

Klient, proti kterému je vedeno trestní stíhání, vyhledal sociálního kurátora. Uvedl, že nerozumí písemností Policie České republiky. Kurátor klientovi předložené dokumenty vysvětlil – šlo o sdělení obvinění a předvolání k hlavnímu líčení soudu. Kurátor klienta zároveň upozornil na povinnost dostavit se k jednání u soudu a na důsledky nedostavení se, kdy ho může nechat soudce předvést policii nebo mu hrozí vzetí do vazby. Dále kurátor klienta upozornil na nutnost přebírat soudní zásilky na jím uvedené adrese. Během pohovoru kurátor zjistil, že klientovo trvalé bydliště je pouze formální, zdržuje se jinde (u příbuzných a kamarádů). Nabídl proto klientovi pomoc při zprostředkování ubytování na ubytovně nebo v azylovém domě. Dále mu nabídl pomoc při zajištění dávek pomoci v hmotné nouzi (dávky na živobytí a doplatek na bydlení), protože klient nepracuje a je veden na úřadu práce. Klient odchází s tím, že v případě potřeby pomoci bude sociálního kurátora kontaktovat.

Kurátor navštívil klienta ve VTOS asi tři měsíce před propuštěním. Jednalo se o klienta, který byl vícekrát ve VTOS a se sociálním kurátorem již byl opakovaně v kontaktu. Klient sdělil, že si odmítl nechat udělat ve VTOS doklady. Nemá tedy žádný platný doklad. Po VTOS půjde k příbuzným, se kterými ale není v kontaktu, domnívá se, že mu zajistí i zaměstnání. Psal jim, ale neodpověděli mu. Sociální pracovníci VTOS dříve sdělil, že má vše zajištěné. Sociální kurátor klienta poučil o nutnosti evidence na úřadu práce, pokud do zaměstnání nenastoupí. Dále kurátor klienta informoval o nutnosti zajištění náhradního dokladu o OP, včetně podání žádosti o vystavení OP, a nabídl mu pomoc se zajištěním ubytování, pokud u příbuzných nebude moci přebývat. Poučil jej o možnosti pomoci ze systému hmotné nouze. Klient dostal kontakt na sociálního kurátora a domluvil si s ním návštěvu po propuštění.

Klient přišel za sociálním kurátorem po dlouhodobém věznění zcela nepřipraven řešit svou situaci po propuštění. Již v rámci předvýstupního pohovoru kurátor zjistil, že klient bude mít po výstupu platný občanský průkaz, ale bude bez finančních prostředků, oblečení a bydlení také neměl zajištěno. Jeho rodina ho odmítala s nulovým zájmem o další kontakt. Po dohodě sociálního kurátora s klientem bylo s předstihem (v průběhu jeho VTOS) zajištěno ubytování na ubytovně mimo trvalé bydliště (v místě trvalého bydliště nebylo volné místo). Na oddělení dávek hmotné nouze sociální kurátor předjednal jednorázovou dávku ve výši 3 000 Kč, která

byla určena na nákup oblečení a nutných osobních potřeb. Sociální kurátor klientovi po ukončení VTOS vše vysvětlil. Klient byl vystrašený z tolika nových informací, vůbec se neorientoval v současných poměrech, nemluvil, pouze odpovídal na dotazy. Kurátor poskytl klientovi asistenci při evidenci na úřadu práce. Také zajistil dávky hmotné nouze včetně mimořádné okamžité pomoci. Podle společně napsaného seznamu nakoupili oblečení a ostatní potřeby (ručníky, holení, vařič, příbory atd.). Kurátor s klientem navštívil supermarket (v době nástupu klienta do VTOS ještě nebyly v provozu). Klient byl v doprovodu sociálního kurátora ubytován na ubytovně.

Nestátní subjekty

Jedná se o občanská, církevní a charitativní sdružení a organizace poskytující různé druhy sociální pomoci a z tohoto hlediska je možné je členit na subjekty poskytující:

a) materiální pomoc - šatstvo a stravu:

- ADRA – charitativní organizace adventistické církve,
- Česká katolická charita,
- Český červený kříž,
- SOS Centrum Diakonie Československé církve evangelické;

b) poradenskou pomoc (v situaci nouze, krize):

- telefonická krizová intervence (krizová práce s jedincem ve formě jednorázového nebo opakovaného telefonického kontaktu osoby s pracovištěm telefonické krizové intervence; pomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, pomoc při vyřizování běžných záležitostí a pomoc při komunikaci, kde se uplatňují práva a zájmy člověka),
- komunitní centra (poskytují stravu, ošacení a další služby, zejména služby sociálního poradenství a sociální péče),
- terénní programy (streetwork; specifická forma sociální práce poskytovaná přímo na ulici; pomoc při vyřizování běžných záležitostí, pomoc při upevnění nebo obnovení kontaktu s rodinou, sociálně terapeutická pomoc, upozorňování na rizika, která jsou spojená se současným způsobem života atd.),
- Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi,
- Centrum Diakonie Českobratrské církve,

- Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným,
- Sdružení Podané ruce o.s.,
- Domov Matky Terezy,
- Klíč – nadace,
- EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi,

c) sociální péči, která diferencovaně zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči a také integrativní program:

- azylové domy (poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení; domy poskytují ubytování a možnosti k uspokojení osobní hygieny, včetně vyprání a usušení prádla; pobyt je hrazen klientem),
- noclehárny (poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování; služba obsahuje pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, informací; služba se poskytuje za úplatu stanovenou poskytovatelem),
- Armáda spásy,
- Sdružení Naděje.

Kontrolní otázky

1. Vyjmenujte subjekty postpenitenciární péče a rozdělit je podle toho, zda se jedná o subjekty státní nebo nestátní.
2. Popište roli sociálního pracovníka VS ČR v systému postpenitenciární péče.
3. Charakterizujte kurátora pro dospělé a uveďte, jaké poskytuje služby propuštěným.
4. Seznamte se s webovými stránkami sekce sociálních kurátorů. (Doporučený zdroj: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/>)
5. Jaké služby poskytují propuštěným nestátní neziskové organizace?
6. Vyhledejte webové stránky některé konkrétní nestátní neziskové organizace, která poskytuje služby propuštěným.

Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 stran. ISBN 978-80-7435-716-9.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

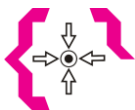
Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

DAVIDOVÁ, Ivana et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2010, 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1.

Webové stránkami sekce sociálních kurátorů <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/>

5 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Dokážete datovat vznik Probační a mediační služby (PMS) včetně příslušného zákona.
- Budete schopni vymežit principy práce PMS.
- Budete schopni objasnit, kde se nachází střediska PMS.
- Budete znát rozdíl mezi probačním asistentem a úředníkem.
- Dokážete stručně vymežit mediaci.
- Budete schopni charakterizovat probaci ve vztahu k postpenitenciární péči.
- Seznámíte se s institutem parole.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Probační a mediační služba České republiky
- Zákon o Probační a mediační službě
- Principy
- Střediska
- Probační úředníci a asistenti
- Mediacce
- Probace
- Plán dohledu
- Parole
- Slib odsouzeného

Probační a mediační služba ČR

Od 1. 1. 2001 je v České republice účinný zákon č. 257/2000 Sb., kterým byla zřízena specializovaná instituce Probační a mediační služba České republiky (PMS). Zrod této instituce souvisel především se zaváděním alternativních trestů a opatření, což si vyžádalo specializovanou justiční složku, která by výkon těchto alternativ zajišťovala.

Poznámka

Cíle činnosti PMS:

- 1) *Integrace pachatele – PMS usiluje o začlenění obviněného, resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.*
- 2) *Participace poškozeného – PMS se snaží o zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.*
- 3) *Ochrana společnosti – PMS přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.*

Právní východiska PMS vycházejí z těchto principů:

- a) motivace pachatele za spáchaný trestný čin,
- b) motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem,
- c) participace na odstranění následků nežádoucího chování (např. škody),
- d) eliminace efektu labelingu,
- e) efektivní řešení případu, rychlé a dostačující,
- f) poskytnutí oběti příležitost stát se aktivním aktérem řešení případu, možnost vyjádřit postoj ke spáchanému skutku a své představy o formě nápravy způsobené újmy,
- g) ochrana společnosti, působení v oblasti sekundární a terciární prevence,
- h) účinná kontrola pachatelů,
- i) změna vztahu mezi účastníky konfliktu – míra narovnání se posuzuje podle subjektivního měřítka dostatečnosti řešení.

Organizační struktura a pracovníci

Nadřízeným orgánem PMS je Ministerstvo spravedlnosti České republiky, PMS se člení na ředitelství PMS a jednotlivá **střediska PMS**. Ředitelství sídlí v Praze a střediska působí v sídlech okresních nebo městských soudů. Střediska zajišťují plnění úkolů PMS ve vztahu k příslušným policejním orgánům, státním zastupitelstvím a soudům v daném okrese.

Úkoly PMS plní v rámci jejich středisek **probační úředníci a asistenti**. Probační úředníci vykonávají náročnější odborné úkoly, asistenti mají na starosti jednodušší úkoly, včetně administrativně-technických prací.

Odborné činnosti Probační a mediační služby ČR se dají shrnout do dvou základních skupin: mediační činnosti a probační činnosti. Mediační činnosti se sice bezprostředně nedotýkají postpenitenciární péče, ale stručně je také představíme.

Mediace

Mediace pochází z latinských slov *medius*, *median*, což lze překládat jako střed, prostřední. Mediací se podle zákona o PMS rozumí **mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu, vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.**

Probace

Pojem probace pochází z latinského slova *probare*, které znamená zkoušet, ověřovat či dohlížet. Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad jedincem. Dohled je tedy opatření, které soudce/státní zástupce ukládá, považuje-li za důležité **po určitou dobu sledovat a kontrolovat chování pachatele.**

Dohledem se rozumí **pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem**, který probíhá na středisku PMS. Probační úředník může také navštívit obviněného/odsouzeného kdykoli v průběhu výkonu dohledu doma. Dohled je především kontrolou dodržování podmínek trestu, které soudce nebo státní zástupce zároveň s dohledem uložil. Probační úředník

také pomáhá při řešení problémů, jako je např. hledání a udržení si práce, zprostředkování možnosti léčby závislosti nebo řešení zadluženosti včetně toho, jak uhradit škodu způsobenou trestným činem.

Probační úředník ve spolupráci s obviněným (odsouzeným) sestavuje **plán dohledu**.

Soudce/státní zástupce může uložit dohled, pokud rozhodne o:

- podmíněném upuštění od potrestání,
- podmíněném odsouzení,
- podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
- propuštění z ochranné léčby,
- uložení dohledu v rámci trestu obecně prospěšných prací,
- nahrazení vazby dohledem probačního úředníka,
- uložení výchovného opatření mladistvému (15 – 18 let) nebo dítěti mladšímu 15 let.

Parole

Pojem parole (z francouzštiny – výpověď) označuje **podmíněné propuštění na (čestné) slovo, resp. na slib odsouzeného, že se bude řádně chovat**.

Institut parole představuje specifickou formu probace. Jedná se o práci s osobami, které byly podmíněně propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, a zároveň jim byl vysloven dohled probačního úředníka. Parole je ukládáno od roku 2002.

Kontrolní otázky

1. Kdy a jakým zákonem byla zřízena Probační a mediační služba?
2. Jakého jsou principy práce PMS?
3. Kde byste hledali pracovníky středisek a jak se nazývají?
4. Co znamená probace ve vztahu k postpenitenciární péči?
5. Vysvětlíte paroli.
6. Seznamte se s webovými stránkami Probační a mediační služby.

Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

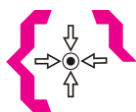
ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, ed. a DOUBRAVOVÁ, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

VĚTROVEC, Vladislav et al. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. Komentované zákony. ISBN 80-86432-32-7.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Webové stránky Probační a mediační služby: <https://www.pmscr.cz/>

6 RETRIBUTIVNÍ A RESTORATIVNÍ JUSTICE

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Seznámíte se s trestní represí.
- Dokážete vyjmenovat složky systému trestní justice.
- Dokážete charakterizovat retributivní a restorativní justici.
- Budete schopni objasnit tzv. „3D“ přístup a vysvětlit pojmy dekriminalizace, depenalizace, diverze.
- Dokážete uvést argumenty (výhody) pro ukládání alternativních trestů.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Trestní represe
- Složky systému trestní justice
- Retributivní justice
- Restorativní justice
- „3D“ přístup
- Dekriminalizace
- Depenalizace
- Diverze
- Negativní účinky uvěznění
- Výhody alternativních trestů

Trestní represe

Alternativní tresty jsou významnou součástí trestní represe státu. **Trestní represe** (potlačování, činnost bránící něčemu, ale také odvěta) **představuje donucovací, potlačovatelskou činnost státu spočívající v ukládání trestněprávních sankcí.** Trestní represe není předmětem zájmu pouze trestního práva, ale zabývá se jí také penologie. Styčný bod mezi trestním právem a penologií představují trestní sankce, tj. tresty a ochranná opatření.

Na trestní represi se podílejí všechny **složky systému trestní justice.** Patří sem:

- činnost Policie ČR zaměřená na odhalování, objasňování a vyšetřování kriminality,
- činnost státního zastupitelství v rámci přípravného řízení,
- projednávání trestní věci před soudem, rozhodování o vině a trestu,
- **výkon různých druhů uložených trestů a ochranných opatření** (Probační a mediační služba ČR) a činnost orgánů Vězeňské služby při výkonu nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Retributivní a restorativní justice

Přístupy k zacházení s pachatelem můžeme rozdělit na retributivní a restorativní.

Retributivní spravedlnost (lat. *retributio* – odplata)

= **trestající** spravedlnost je spravedlnost, kde trest je považován za přirozený důsledek kriminálního jednání (cena za zločin). Retributivní spravedlnost zažívá v posledních desetiletích skepsi, že není schopna řešit růst kriminality, přetíženost soudů, přeplněnost věznic ani dostatečnou ochranu obětí. Retributivní justice je v konečném důsledku představována zejména výkonem trestu odnětí svobody ve věznicích.

Restorativní spravedlnost (angl. *restorative justice*)

= **obnovující** spravedlnost se zaměřuje na méně závažné trestné činy a na méně narušené pachatele. Umožňuje dotčeným osobám podílet se na řešení konfliktu, zájem o oběť je primární, poškození veřejných zájmů (útok na stát) je subsidiární. „Hlavním cílem zde tedy není potrestání pachatele, ale vytvoření podmínek pro odstranění následků jeho činu a pro ochranu

společnosti před recidivou trestné činnosti.“ V restorativní justici se uplatňuje tzv. „3D“ přístup:

- a) dekriminalizace drobných TČ,
- b) depenalizace – hledání sankcí, které nezahrnují odnětí svobody,
- c) diverze (odklony) – alternativní způsoby v trestním řízení, které umožní mimosoudní projednání případu mezi pachatelem a obětí.

Poznámka

První myšlenky orientované na hledání alternativních trestů k trestu odnětí svobody se objevily už v roce 1976, kdy Výbor ministrů Rady Evropy přijal rezoluci č. 10 Některé alternativní tresty k vězení. Na 7. kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli konaném v Miláně v roce 1985 byla přijata rezoluce o snížení vězeňské populace, o alternativách trestu odnětí svobody a o společné reintegraci pachatelů. Na tomto kongresu bylo doporučeno intenzivní zkoumání spolehlivých alternativ nespojených s odnětím svobody. (Štěrba, 2007)

Negativní účinky uvěznění a výhody alternativních trestů

Pro ukládání alternativ hovoří i **negativní účinky trestu odnětí svobody**:

- nahromadění osob s větší či menší mírou sociální narušenosti,
- adaptace na vězeňskou subkulturu, prizonizace (viz překážky v resocializaci),
- racionalizace spáchaného činu ve vězeňské subkultuře, pocity nespravedlnosti, zatrpkllost, bezpráví, nespolupráce a další,
- nedostatek příležitostí pro přijetí zodpovědnosti, vznik heteronomní morálky,
- prostředí chudé na pozitivní podněty,
- narušení volných vlastností,
- zpřetrhání pozitivních sociálních vazeb,
- snížení hodnoty sebe sama, zmenšuje se rozsah sociálního fungování,
- stigmatizace kriminálního,
- ochrana společnosti je limitována délkou uloženého trestu (pokud nedojde ke změně chování pachatele, ke změně jeho vztahu k sociálnímu prostředí),

- homosexuální orientace,
- finanční zadluženost.

Naopak **výhody (pozitiva) ukládání alternativních trestů** jsou následující:

- nejsou zpřetřhány sociální vazby,
- podpora sociální sounáležitosti (žítí v obci, komunitě) a odpovědné rozvíjení osobních vztahů,
- zohledňují individualitu jedince,
- reflexe možností a schopností jedince,
- příznivější klima pro řešení následků deliktu, vyrovnání se s obětí, příspěvní k odškodnění oběti, k redukci napětí mezi pachatelem a obětí,
- výraz depenalizace a humanizace, orientace na regulativní funkci trestu,
- pedagogizace výkonu sankce, stimulace k převzetí zodpovědnosti,
- oddálit zkušenost s vězeňským prostředím,
- výrazné snížení nákladů.

Kontrolní otázky

1. Definujte trestní represi a uveďte složky.
2. Charakterizujte retributivní justici.
3. Charakterizujte restorativní justici.
4. Jaké jsou základní rozdíly v principech retributivní a restorativní justice?
5. Objasněte tzv. „3D“ přístup.
6. Uveďte argumenty (výhody) pro ukládání alternativních trestů.

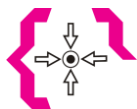
Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex, 2007. 148 s. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. ISBN 978-80-86795-48-5.

7 ALTERNATIVNÍ SANKCE V RÁMCI RESTORATIVNÍ JUSTICE

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Dokážete charakterizovat alternativní sankci.
- Zdůvodníte existenci alternativních sankcí.
- Zvládnete popsat tři základní argumenty – humanitní, ekonomické a pragmatické.
- Dokážete vyjmenovat a stručně charakterizovat druhy alternativ - odklony v trestním řízení, alternativy k potrestání a alternativní tresty.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Alternativní sankce
- Důvody existence alternativ
- Humanitní důvody
- Ekonomické důvody
- Pragmatické důvody
- Alternativy (odklony) v trestním řízení
- Alternativy k potrestání
- Alternativní tresty

Alternativní sankce

Alternativním trestem se rozumí **trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody.**

Alternativa při tom nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody, pachatel musí být schopen vyhovět podmínkám (např. u peněžitého trestu) a délka alternativní sankce musí být úměrná trestnému činu.

Důvody existence alternativ

Černíková (2008) spatřuje **důvody vzniku a rozvoje alternativ** zejména v těchto bodech:

- všeobecný nárůst kriminality znamená přehlcení policie, soudů a vězeňství,
- státy začaly přehodnocovat účinnost svého trestního systému (v ČR v porovnání s ostatními státy velmi časté používání vazby, poměrně dlouhé trestní řízení, časté používání trestu odnětí svobody),
- nízká účinnost trestu odnětí svobody,
- ekonomická náročnost trestu odnětí svobody,
- represivní zacházení nepřináší žádoucí výsledky individuální ani generální prevence,
- restorativní pojetí reaguje na nerovné postavení oběti, na pasivní postavení oběti i pachatele v represivní justici, pozornost je věnována urovnání vztahů.

Důvody existence alternativních trestů bychom mohli shrnout do tří základních oblastí:

1. **Humanitní:** mnoho odborníků tvrdí, že u přesně nespecifikovaného počtu tzv. situačních pachatelů může být pobyt ve vězení se všemi atributy ztráty svobody a sebeúcty (nehledě na „školu zločinu“) překážkou na cestě účinné nápravy a reintegrace do společnosti.
2. **Ekonomické:** působení trestem na svobodě je mnohem levnější než pobyt ve věznicích. Rodiny uvězněných se často stávají finanční přítěží státu.
3. **Pragmatické:** alternativní trest pomáhá pachatelům zachovat si ve svém okolí určité sociální postavení, což výkon trestu odnětí svobody vylučuje; při přeplnění věznic je snížení či eliminace nepodmíněného trestu pro pachatele méně závažných trestných činů pragmatickým krokem.

Druhy alternativ

Restorativní justice je realizována prostřednictvím netradičních trestněprávních institutů, jimiž jsou:

1. **Alternativy (odklony) v trestním řízení** – umožňují, za zákonem stanovených podmínek, zastavit trestní stíhání pachatele – odklonit ho od standardního dokazovacího soudního řízení a to nahradit aktivními kroky, jako je pachatelova omluva oběti, majetková a morální náhrada vzniklé škody pachatelem apod. Mezi odklony v trestním řízení patří např. podmíněné zastavení trestního stíhání nebo institut narovnání (zajišťuje Probační a mediační služba ČR).
2. **Alternativy k potrestání** – upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání.
3. **Alternativní tresty.**

Kontrolní otázky

1. S využitím znalostí z předchozích kapitol objasněte, proč se penologie zabývá také alternativními tresty.
2. Charakterizujte alternativní sankci.
3. S využitím znalostí z předchozích předmětů (zejm. trestního práva) uveďte, v jakém legislativním dokumentu jsou alternativní sankce a podmínky jejich ukládání uvedeny.
4. Z jakých důvodů je přínosné podporovat vznik a existenci alternativních sankcí?
5. Vysvětlete tři základní argumenty – humanitní, ekonomické a pragmatické.
6. Vyjmenujte a stručně charakterizujte druhy alternativ - odklony v trestním řízení, alternativy k potrestání a alternativní tresty.

Literatura

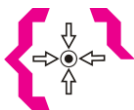
ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

8 VYBRANÉ ALTERNATIVNÍ SANKCE

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- Dokážete vyjmenovat alternativy v trestním řízení a stručně je charakterizovat.
- Umíte vyjmenovat a stručně charakterizovat alternativy k potrestání.
- Budete schopni objasnit roli Probační a mediační služby (PMS) v ukládání a realizaci.
- Dovedete vyjmenovat alternativní tresty dle trestního zákoníku.
- Umíte stručně charakterizovat obecně prospěšné práce, včetně role PMS.
- Dokážete charakterizovat trest domácího vězení, včetně role PMS při ukládání i realizaci.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- Alternativy v trestním řízení
- Podmíněné zastavení trestního stíhání
- Institut narovnání
- Probační a mediační služba ČR
- Alternativy k potrestání
- (Podmíněné) upuštění od potrestání
- Alternativní tresty
- Podmíněné odsouzení (s dohledem)
- Domácí vězení
- Obecně prospěšné práce
- Omezení a podmínky
- Dohled probačního úředníka

Alternativy v trestním řízení

Mezi alternativy v trestním řízení patří:

- a) podmíněné zastavení trestního stíhání,
- b) institut narovnání.

Podmíněné zastavení trestního stíhání

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání byl zaveden v roce 1993 jako zvláštní způsob skončení trestního stíhání obviněného jinak než rozhodnutím o vině. Výhodou tohoto institutu je rychlejší vyřizování trestních věcí bez konání hlavního líčení nebo řízení před soudem vůbec. Týká se případů skutkově i právně jednodušších, spáchaných osobami nenarušenými.

Podmínky a zásady:

- musí jít o přečin,
- obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením věci,
- obviněný se k činu doznal a nahradil škodu,
- vzhledem k osobě pachatele, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující,
- obviněnému je možné v rámci zkušební doby (šest měsíců až dvě léta) uložit přiměřená omezení,
- pokud se dotyčný ve zkušební době osvědčí, trestní stíhání se jednou provždy zastaví, jinak pokračuje.

Institut narovnání

Tento institut představuje mimosoudní vyřízení věci, v němž soud nedospěje k vyslovení viny. Jedním ze zásadních rozdílů institutů je, že rozhodnutí o narovnání je konečné a trestní stíhání se zastavuje (u podmíněného zastavení je vyslovena podmínka, stíhání může být obnoveno). Vystupuje zde do popředí zájem na tom, aby pachatel odčinil následky způsobené poškozenému (oběti).

Podmínky a zásady:

- musí jít o přečin,
- obviněný před soudem prohlásí, že skutek spáchal,
- obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem,

- obviněný složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům,
- obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o narovnání a takové vyřízení považuje soud nebo v přípravném řízení státní zástupce za dostačující.

Při rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání a narovnání má významné postavení **Probační a mediační služba ČR**. Sahrává koordinační roli při zajišťování součinnosti mezi všemi subjekty, které mohou být zainteresovány na těchto rozhodnutích.

Alternativy k potrestání

Mezi alternativy k potrestání řadíme:

- a) **upuštění od potrestání,**
- b) **podmíněné upuštění od potrestání.**

Podmínky a zásady:

- podstata spočívá v tom, že **soud vynese odsuzující rozsudek**, ve kterém uzná obžalovaného vinným, avšak **neuloží žádný druh trestu**,
- podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je alternativou přísnější, neboť jde o rozhodnutí podmíněné, tudíž se od odsouzeného předpokládá splnění určitých podmínek; délka zkušební doby je stanovena až na jeden rok,
- pachateli lze dále uložit přiměřená omezení a povinnosti (např. probační dohled, ochranné opatření, náhradu škody atd.).

Alternativní tresty

Škála alternativních trestů českého trestního práva je poměrně široká, novým trestním zákoníkem účinným od 1. 1. 2010 došlo k dalšímu rozšíření o trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Mezi alternativní tresty řadíme:

- a) podmíněné odsouzení,
- b) podmíněné odsouzení s dohledem,

- c) domácí vězení,
- d) obecně prospěšné práce,
- e) propadnutí majetku,
- f) peněžitý trest,
- g) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- h) zákaz činnosti,
- i) zákaz pobytu,
- j) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- k) vyhoštění.

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Oba instituty vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání pachatele, vyslovení rozsudku, **hrozba budoucího eventuálního výkonu trestu**, ale i **omezení a podmínky** mohou mít samy o sobě z hlediska prevence stejné účinky jako samotný výkon uloženého trestu.

Podmínky a zásady:

- týká se zejména pachatelů méně závažných trestných činů, které nepřevyšují tři léta,
- soud vynese odsuzující rozsudek a uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon podmíněně odloží pod podmínkou, že se odsouzený bude ve stanovené zkušební době chovat řádně a vyhoví stanoveným požadavkům,
- zkušební dobu soud stanovuje na jeden až pět roků,
- soud může uložit přiměřená omezení a povinnosti,
- jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud uložit také některá z výchovných opatření.

Podstata podmíněného odsouzení s dohledem spočívá v tom, že výkon uloženého trestu odnětí svobody je podmíněně odložen na zkušební dobu, v jejímž průběhu je navíc pachatel vystaven **dohledu probačního úředníka**.

Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací (dále jen OPP) patří mezi nejstarší alternativní tresty. Byl do českého trestního práva zařazen s účinností od 1. 1. 1996.

Podmínky a zásady:

- soud tento druh trestu může uložit za přečin,
- není určen primárně pro postih prvopachatelů či pachatelů nedbalostních trestních činů, ale spíše pro postih pachatelů, kteří opětovně spáchali úmyslný trestný čin menší či střední závažnosti,
- spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům (údržba veřejných prostranství, budov a komunikací nebo jiné činnosti ve prospěch obcí či jiných institucí),
- rozsah 50 až 300 hodin (50 až 150 u mladistvých),
- soud může uložit pachateli přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti,
- jde-li o mladistvého pachatele nebo pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud uložit některá z výchovných opatření,
- odsouzený musí OPP vykonat osobně a bezplatně, ve svém volném čase, a to nejpozději do dvou let ode dne, kdy soud nařídil jeho výkon.

Přeměna OPP:

- v případě, že odsouzený neplní zákonné podmínky trestu OPP, může být přeměněn na trest odnětí svobody – každá jedna započatá hodina nevykonaného trestu OPP znamená jeden den pobytu ve vězení,
- od 1. 1. 2012 může být přeměněn na trest domácího vězení – každá hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den domácího vězení.

Trest OPP tvoří významnou **agendu PMS ČR:**

- v rámci přípravného řízení pracovníci zjišťují, zda je či není vhodné uložení tohoto trestu,
- ve vztahu k soudu provádí pracovník PMS předjednání uložení trestu OPP (zjišťování stanoviska odsouzeného k uložení trestu a vyhodnocení rizik pro jeho výkon),
- pracovník navrhuje konkrétní místo výkonu a druh prací, sleduje průběh a informuje soud o vykonávání trestu či případných potížích,
- mapuje vhodné poskytovatele, spolupracuje s nimi a získává nové.

Domácí vězení

Trest domácího vězení je od roku 2010 novým alternativním trestem.

Podmínky a zásady:

- je považován za druhý nejpřísnější trest za trestem odnětí svobody,
- lze uložit dospělým pachatelům za spáchané přečiny i mladistvým pachatelům za spáchaná provinění,
- spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období (nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu) – např. od 20:00 do 5:00, ve dnech pracovního klidu a o svátcích,
- může být soudem uložen až na dvě léta,
- podmínkou je písemný slib pachatele, ve kterém se zavazuje, že se ve stanovené době bude zdržovat na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne potřebnou součinnost,
- soud může uložit pachateli přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti,
- jde-li o mladistvého pachatele nebo pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud uložit některá z výchovných opatření,
- soud může rozhodnout o přeměně na trest odnětí svobody, přičemž každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody.

Trest domácího vězení tvoří významnou **agendu PMS ČR**:

- kontrolu provádí pracovníci PMS namátkovými kontrolami (v současné době probíhá zkušební elektronický monitoring pomocí elektronických náramků),
- podílí se na výběru a vyhodnocení vhodných pachatelů, zjišťují jejich postoj k trestné činnosti, zprostředkovávají písemný slib pachatele,
- zjišťují podmínky jeho bydliště, zaměstnání, způsobu života, posuzují sociální a rodinné poměry obviněného.

Poznámka

*Existují další alternativní tresty, které nebudeme uvádět, neboť s nimi byl student seznámen v předchozích předmětech, zejména v trestním právu. Za zmínku stojí nový alternativní trest **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.***

Trest zákaz vstupu reaguje na problémové fotbalové fanoušky, ale i jiné pachatele, kteří se dopouštějí trestné činnosti v souvislosti s konáním specifických sportovních, kulturních i jiných akcí (např. fotbalová utkání oblíbeného klubu, hokejové zápasy atd.).

Podmínky a zásady:

- zakázána účast na stanovených sportovních, kulturních a společenských akcích, až na dobu 10 let, dopustil-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce,*
- odsouzený je dále povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství, a považuje-li to probační úředník za potřebné, dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky,*
- pokud odsouzený navštíví některou ze zakázaných akcí, popř. nespolupracuje s probačním úředníkem, spáchá tak trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí, za což mu hrozí trest odnětí svobody až na tři léta.*

Kontrolní otázky

1. Vyjmenujte alternativy v trestním řízení a stručně je charakterizujte.
2. Vyjmenujte a stručně charakterizujte alternativy k potrestání.
3. V trestním zákoníku vyhledejte alternativní tresty, pokuste se je vyjmenovat.
4. Zamyslete se nad tím, pro koho není vhodný trest obecně prospěšných prací – argumentujte na základě podmínek výkonu tohoto trestu.
5. Zamyslete se nad tím, za jakého důvodu je trest domácího vězení považován za nejpřísnější po výkonu trestu odnětí svobody – argumentujte na základě podmínek výkonu tohoto trestu.
6. Jakou roli hraje PMS při ukládání a realizaci vybraných alternativních trestů?

Literatura

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, ed. a DOUBRAVOVÁ, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.